

УДК 373.2.011.3

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.4.1.2>

Л. В. АЛЕКСЄЄНКО-ЛЕМОВСЬКА

*кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри туризму та освітнього менеджменту,
Міжнародний європейський університет,
м. Київ, Україна
Електронна пошта: al-lem17@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0001-5391-0719>*

А. А. КАПТЮРОВ

*викладач кафедри туризму та освітнього менеджменту,
Міжнародний європейський університет,
м. Київ, Україна
Електронна пошта: andrkap@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-9961-7953>*

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ РОЗВИТКУ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ТУРИЗМОЛОГІВ

У статті визначено специфіку процесу розвитку науково-методичної компетентності майбутніх туризмологів. Розглянуто метод моделювання на основі концепцій і наукових підходів, враховуючи низку методичних положень. Висвітлено взаємопов'язані компоненти структурно-функціональної моделі процесу розвитку науково-методичної компетентності майбутніх туризмологів: мету, завдання, педагогічні умови, принципи, функції, етапи, форми і методи науково-методичної роботи, критерії, показники та рівні розвитку науково-методичної компетентності. Виділено функції науково-методичної компетентності: гностична, прогностична, організаційна, комунікативна, рефлексивна. Представлено структуру моделі. Виокремлено рівні розвитку науково-методичної компетентності майбутніх туризмологів. Зазначено, що ефективність розвитку науково-методичної компетентності майбутніх туризмологів забезпечується шляхом впровадження двох груп педагогічних умов: організаційних та особистісних. Зміст компонентів науково-методичної компетентності розглядається в системі трьох компонентів: науково-теоретичного, практичного, особистісного. Передбачається, що науково-методологічний рівень організації фахової підготовки майбутніх туризмологів у процесі організації освітнього процесу забезпечує безперервність і системність процесу набуття особистого досвіду та формування особистості майбутніх туризмологів, відображає взаємозв'язок ключових наукових положень щодо організації освітнього процесу та базується на низці наукових підходів (системний, компетентнісний, середовищний). Наголошується на необхідності дослідження проблеми підготовки майбутніх туризмологів у системі неперервної освіти, що зумовлено новими тенденціями в інформаційному суспільстві, пов'язаними з накопиченням наукових знань і необхідністю пошуку ефективних механізмів їх передачі та використання.

Ключові слова: науково-методична компетентність, туризмолог, туристична діяльність, педагогічні умови, моделювання.

Постановка проблеми. Зміни, що відбуваються в сучасній системі освіти, зумовлені необхідністю підвищення кваліфікації та професійної компетентності професіоналізму фахівців, зокрема, туристичної галузі. У цьому контексті чітко зумовлена необхідність розроблення й оновлення фундаментальних аспектів теорії та методики професійної освіти, що підтверджується нормативно-законодавчою базою України: Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про туризм» тощо. Так, у Законі «Про освіту» зазначається, що осно-

вною метою професійної освіти є підготовка кваліфікованого фахівця, конкурентоспроможного на ринку праці, компетентного, відповідального, що вільно володіє своєю професією й орієнтується в суміжних галузях діяльності, професійно мобільного, готового до безперервного професійного росту.

Компетентнісна модель підготовки фахівця галузі туризму впливає з модернізації освіти, метою якої є підготовка особистості до життя, самовизначення, а також загальна підготовка до виконання всього спектра життєвих функцій,

у результаті чого відбувається переорієнтація оцінки результатів освіти з понять «підготовленість» і «освіченість» на поняття «компетенція» та «компетентність». Одним із найважливіших компонентів професійної компетентності є науково-методична компетентність, яка охоплює галузь способів формування знань, умінь та встановлює залежність розвитку цієї компетентності від якості професійної діяльності.

Необхідність розвитку науково-методичної компетентності майбутніх туризмологів у системі освіти зумовлена новими тенденціями в інформаційному суспільстві, пов'язаними з накопиченням наукових знань і необхідністю пошуку ефективних механізмів їх передачі та використання.

Сучасні тенденції розвитку туристичної галузі зумовлюють необхідність оновлення її змісту, орієнтованого на підвищення якості та гуманізацію процесу підготовки майбутніх туризмологів, адже суспільству третього тисячоліття необхідний фундаментально підготовлений, освічений фахівець, здатний чітко визначати і гнучко проектувати напрями і зміст своєї професійної діяльності.

Як зазначається в Законі України «Про туризм», професійна підготовка кадрів у галузі туризму здійснюється державними, комунальними та приватними закладами освіти відповідно до визначених кваліфікаційних вимог у порядку, визначеному законодавством. Якісним показником професіоналізму сучасного фахівця-туризмолога виступають такі вміння, як планування, прогнозування, моделювання, проектування.

Науковець-дослідник галузі туризму професор Т. Ю. Дудка зазначає, що потенційний випускник повинен володіти таким рівнем знань, які дадуть йому змогу формувати цілісне панно єдності світу. На особистісному рівні це можливо за наявності відповідних знань, умінь і навичок, які є абсолютно незамінними в контексті реалізації майбутнім фахівцем різних видів діяльності (трудової, дослідницької, навчальної) [Дудка 2021 : 101–106].

Однак сучасна модель підготовки майбутніх туризмологів має яскраво виражений предметно-центричний характер і є малопродуктивною, оскільки сучасній системі освіти потрібен професійний, орієнтований на особистість

дослідник, здатний творчо проєктувати і здійснювати власну діяльність. Одним із найважливіших компонентів професійної компетентності фахівця галузі туризму є науково-методична компетентність, яка охоплює галузь способів формування знань, умінь та встановлює залежність розвитку цієї компетентності від якості професійної діяльності.

Необхідність створення моделі розвитку науково-методичної компетентності майбутніх туризмологів пов'язана з перевіркою ефективності педагогічних умов та визначених методів дослідження.

Аналіз попередніх досліджень. Формування науково-методичної компетентності вивчається в психолого-педагогічній науці з різних позицій, зокрема компетентнісна модель освіти розробляється такими дослідниками, як А. Л. Андреев, О. В. Глузман, Е. Ф. Зеєр, Н. В. Кузьміна, А. В. Хуторський та ін. Методологічну основу моделювання процесу розвитку науково-методичної компетентності майбутніх туризмологів становлять концепції професійного становлення, формування професіоналізму та професійної компетентності (В. А. Адольф, Н. П. Безрукова, Н. В. Кузьміна, А. К. Маркова, Л. М. Мітіна), компетентнісний (В. І. Байденко, І. А. Зимня, Дж. Равен), діяльнісний (К. А. Альбуханова-Славська, Б. Г. Ананьєв, А. А. Бодальов, Л. С. Виготський, П. Я. Гальперін, В. В. Давидов, І. А. Зимня, О. М. Леонтєв, С. Л. Рубінштейн), системний (Б. Г. Ананьєв, В. П. Андрущенко, Б. Ф. Ломов), особистісно орієнтований (В. А. Беліков, Е. Ф. Зеєр, Г. К. Селевко), середовищний (О. О. Ярошинська) наукові підходи.

Незважаючи на наукові розвідки, проблема розвитку науково-методичної компетентності майбутніх туризмологів залишається актуальною та потребує подальшого дослідження й обґрунтування.

Мета статті – створити модель розвитку науково-методичної компетентності майбутніх туризмологів. Завдання – відповідно до методики визначити мету, завдання, педагогічні умови, принципи, функції, етапи, форми і методи науково-методичної роботи, критерії, показники та рівні розвитку науково-методичної компетентності майбутніх фахівців галузі туризму.

Виклад основного матеріалу. Модель являє собою штучно створений об'єкт у вигляді схеми, фізичних конструкцій, знакових форм і формул, що відображає в узагальненому вигляді структуру, властивості, взаємозв'язки і відносини між елементами цього об'єкта. Метод моделювання включає побудову, аналіз та вивчення об'єкта. Інтегративність методу моделювання дає змогу об'єднати емпіричне та теоретичне в педагогічному дослідженні [Афанасьєв, Глинський, Штофф].

У процесі розроблення моделі розвитку науково-методичної компетентності майбутніх туризмологів враховуємо низку методичних положень:

- модель об'єктивно відображає той чи інший процес або явище;
- багатство змісту явища, що вивчається, представлене в сутнісних ознаках, компонентах, відносинах;
- основну ланку моделі утворюють суперечності.

Завданням нашого дослідження найбільше відповідає структурно-функціональна модель, в основі якої лежать сутнісні зв'язки і відносини між найважливішими компонентами системи.

Структурно-функціональна модель розвитку науково-методичної компетентності майбутніх туризмологів дозволяє виділити взаємопов'язані компоненти: мету, завдання, педагогічні умови, принципи, функції, етапи, форми і методи науково-методичної роботи, критерії, показники та рівні розвитку науково-методичної компетентності.

Для реалізації поставленої мети, а саме: розробки, наукового обґрунтування та експериментальної перевірки ефективності запропонованої моделі розвитку науково-методичної компетентності майбутніх туризмологів, були визначені завдання, які розв'язувалися поетапно:

- 1) вивчити наявні програми, методики, умови розвитку науково-методичної компетентності;
- 2) виявити недоліки та визначити шляхи їх усунення в процесі організації освітнього процесу;
- 3) сконструювати модель розвитку науково-методичної компетентності майбутніх туризмологів;
- 4) у процесі експериментальної роботи виявити педагогічні умови, що забезпечують ефективність функціонування моделі розвитку

науково-методичної компетентності майбутніх туризмологів;

5) перевірити ефективність моделі розвитку науково-методичної компетентності майбутніх туризмологів;

6) розробити методичні рекомендації для майбутніх туризмологів як на рівні формальної, так і на рівні неформальної освіти, самоосвіти та самоорганізації на рівні «самоменеджменту».

У процесі роботи було застосовано такі методи: анкетування, тестування, інтерв'ювання, спостереження, бесіда, метод експертної оцінки. Це дало змогу по-новому спланувати освітній процес у напрямі розвитку науково-методичної компетентності майбутніх туризмологів у закладах вищої освіти. Педагогічний експеримент при цьому розглядаємо як комплекс методів, які дозволяють забезпечити переконливу й науково об'єктивну перевірку вірогідності гіпотези. На думку Ю. К. Бабанського, саме цей метод дає змогу оцінити ефективність нововведень та порівняти значущість різних факторів у структурі освітнього процесу, а також визначити їхнє оптимальне поєднання. Окрім того, експеримент сприяє виявленню усталених зв'язків між явищами, тобто закономірностей [Бабанський].

Одним із ключових понять структурно-функціональної моделі є функції. Виділяємо такі функції науково-методичної компетентності: гностична, прогностична, організаційна, комунікативна, рефлексивна.

Гностична функція забезпечує оволодіння науковими знаннями, необхідними для продуктивного вирішення методичних завдань і проблем, що зустрічаються у практичній діяльності.

Прогностична функція дозволяє вихователю планувати свою науково-методичну діяльність, прогнозувати та передбачати її результати.

Організаційна функція містить дії, що визначають реалізацію в практичній науково-методичній діяльності поставленої мети і завдань, коригування дій, здійснення саморегуляції.

Комунікативна функція піз взаємодією майбутніх туризмологів із суб'єктами освітнього процесу, створенням необхідного інформаційного потоку з метою розвитку науково-методичної компетентності.

Рефлексивна функція спрямовує суб'єкта на самопізнання та пізнання інших, вироблення

норм професійної поведінки, усвідомлення засад власної науково-методичної діяльності.

Зміст науково-методичної компетентності розглядається в системі трьох компонентів: науково-теоретичного, практичного та особистісного.

Систему важливих орієнтирів, які визначають зміст, методи, організацію науково-методичної діяльності та способи аналізу її результатів, становлять педагогічні принципи: принцип саморозвитку особистості, принцип поєднання індивідуальних і колективних форм науково-методичної роботи; принцип випереджаючого реагування; принцип продуктивності; принцип покрововості; принцип проблемності; принцип професійної доцільності, принцип інноваційності.

Ефективність розвитку науково-методичної компетентності майбутніх туризмологів забезпечується такою структурою моделі:

1) дидактичний комплекс розвитку науково-методичної готовності майбутніх туризмологів: програма підвищення кваліфікації «Розвиток науково-методичної готовності майбутніх туризмологів до професійної діяльності» та методичні рекомендації щодо її реалізації, діагностичний інструментарій для моніторингу, електронна база практичного досвіду та нормативно-правового забезпечення інноваційної діяльності фахівця тощо);

2) етапи реалізації дидактичного комплексу (діагностичний, проектувальний, організаційно-діяльнісний, підсумковий);

3) параметри науково-методичної готовності (науково-теоретичний компонент і практичний компонент), а також відстрочені в часі результати: системне сприйняття дійсності, здатність до інтеграції з іншим фаховим досвідом, потреба в самоосвіті.

Етапи організації процесу моделювання:

1) розробка моделі розвитку науково-методичної компетентності майбутніх туризмологів; визначення складників та напрямів організації процесу, що охоплює низку істотних моментів, найвагомим з яких є розробка гіпотези;

2) реалізація моделі, що передбачає здійснення ідей, окреслених у гіпотезі та перенесених на підготовчі матеріали. Головним завданням цього етапу є забезпечення якості організації освітнього процесу для отримання достовірних даних;

3) інтерпретація даних, об'єктивний і ретельний їх аналіз та оброблення, аргументоване інтерпретування експериментальних даних; підготовка відповідних методичних рекомендацій.

Розвиток науково-методичної компетентності – процес, що триває протягом усієї професійної діяльності фахівця галузі туризму.

Виходячи із завдань науково-методичної роботи, виділяємо три рівні розвитку науково-методичної компетентності майбутніх туризмологів: базовий (розвиток відбувається на наявному рівні науково-методичної компетентності в індивідуальному режимі методичного супроводу); продуктивний (фахівець галузі туризму – активний учасник науково-методичної системи); креативний (процес розвитку відбувається самостійно на основі самореалізації, має дослідний і творчий характер); при цьому процес розвитку науково-методичної компетентності розглядається як багаторівневий.

Безперервність і системність процесу розвитку науково-методичної компетентності майбутніх туризмологів відображає взаємозв'язок ключових наукових положень щодо організації методичної роботи та базується на низці наукових підходів (системний, компетентнісний, середовищний). Системний підхід розглядається як спосіб наукового пізнання та практичної діяльності, що вимагає розгляду частин у нерозривній єдності з цілим [Андрущенко]. Компетентнісний підхід полягає у зміщенні акценту з накопичування нормативно визначених знань, умінь і навичок до формування й розвитку здатності практично діяти, застосовувати індивідуальні техніки та досвід успішних дій у ситуаціях професійної діяльності [Глузман]. Середовищний підхід дає змогу перенести акцент у діяльності з активного педагогічного впливу на особистість у контекст формування «освітнього середовища», в якому відбувається професійне становлення: чим більше і повніше особистість використовує можливості середовища, тим успішніше відбувається її вільний і активний саморозвиток [Ярошинська]. Основні результати освіти в межах компетентнісного підходу фіксуються через набір ключових (базових) освітніх компетенцій, саме вони задають основний орієнтир вибору предметного змісту

й умов організації основних видів діяльності, що дозволяють оволодіти соціальним досвідом, здобути навички практичної діяльності.

Ефективність розвитку науково-методичної компетентності майбутніх туризмологів забезпечується шляхом впровадження двох груп педагогічних умов: організаційних (створення стимульованого середовища, яке містить інформаційний простір, матеріально-технічне забезпечення, спрямоване на оволодіння майбутніми фахівцями галузі туризму сучасними освітніми технологіями; здійснення диференційованого цілісного науково-методичного супроводу професійної діяльності фахівця галузі туризму; структурування процесу підвищення кваліфікації туризмологів відповідно до вихідного рівня їхньої компетентності через створення індивідуального маршруту, участі в мережових спільнотах, підсилення ролі моніторингу ефективності підвищення професійної кваліфікації) та особистісних (розвиток ціннісного ставлення до фахової діяльності на основі інтеграції особистісної позиції туризмолога та наявних у нього загальнокультурних, психолого-педагогічних, методологічних і методичних знань, актуалізації його індивідуального досвіду; включення в активну творчу взаємодію на основі «суб'єкт-суб'єктних» відносин; рефлексія фахових дій на різних етапах діяльності (самоаналіз і самооцінка)).

Для досягнення вірогідних, об'єктивних результатів роботи необхідно передбачити проведення систематичної цілеспрямованої роботи з розвитку науково-методичної компетентності

майбутніх туризмологів з урахуванням усіх компонентів освітнього процесу, в комплексі аналізувати та синтезувати дані різних етапів та прийомів під час реалізації розробленої моделі.

Висновки. Отже, розроблена структурно-функціональна модель розвитку науково-методичної компетентності майбутніх туризмологів побудована на основі науково-методичної готовності та особистісних якостей фахівця галузі туризму. Відповідно, передбачаються спеціальна фахова підготовка майбутніх туризмологів у закладах із вищої освіти, прогнозування, орієнтація змісту і методів підготовки майбутніх туризмологів на перспективі майбутнього розвитку галузі, індивідуальна освітня траєкторія із забезпеченням варіативності змісту та форм фахової підготовки, інтерактивність форм та видів навчання, залучення здобувачів вищої освіти – майбутніх туризмологів до науково-дослідної роботи в період навчання, забезпечення інтеграції теоретичної складової частини та баз практичної підготовки в загальному освітньому процесі, розвиток серед складників фахової компетентності майбутніх туризмологів науково-методичної компетентності й загальної культури.

Предметом подальших наукових досліджень є впровадження педагогічної моделі розвитку науково-методичної компетентності майбутніх туризмологів та реалізація повторної діагностики рівня сформованості компонентів науково-методичної компетентності майбутніх туризмологів із застосуванням розробленого діагностичного інструментарію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Aleksieienko-Lemovska L. V. Diagnostics of Methodological Competence Development of Preschool Teachers. *Scientific and Technical Revolution Yesterday Today and Tomorrow (Scopus)*. 2020. P. 731–739.
2. Андрущенко В. П., Нестеренко Г. О. Система управлінських компетенцій викладача: світоглядний фундамент дослідження. *Управлінські компетенції викладача вищої школи* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 14–15 березня 2013 року. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. С. 10–13.
3. Дудка Т. Ю. До проблеми формування крос-культурної компетентності майбутніх туризмологів. *Освітні обрії*. Івано-Франківський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти. 2021. № 1 (52). С. 101–106.
4. Edvards R., Nikoll K. [Competence examination and reflection in the sense of professional development]. *Brytanskyi zhurnal doslidzhen osvity*. 2006. № 32. P. 115–131.
5. Про освіту : Закон України № 2657-VIII, 2661–VIII. 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. (дата звернення: 03.11.2021).
6. Закон України «Про вищу освіту». *Відомості Верховної Ради України*. 2017. №№ 38–39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>. (дата звернення: 03.11.2021).
7. Закон України «Про туризм». *Відомості Верховної Ради України*. 1995 (зі змінами). № 31. Редакція від 16.10.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 03.11.2021).
8. Sharmakhd N., Piters Dzh., Bushati M. *Do Continuous professional development: experiencing group reflection to analyze practice*. *European Journal of Education*. 2018. № 53 (1). P. 58–65.

REFERENCES

1. Aleksieienko-Lemovska L. V. (2020). *Diagnostics of Methodological Competence Development of Preschool Teachers*. Switzerland : Scientific and Technical Revolution Yesterday Today and Tomorrow (Scopus). P. 731–739. [in English].
2. Andrushchenko V. P. (2013). The system of managerial competencies of the teacher: the worldview foundation of the study [Systema upravlinskykh kompetentsii vykladacha: svitohliadnyi fundament doslidzhennia]. *Upravlinski kompetentsii vykladacha vyshchoi shkoly: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (p.p. 10–13). Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, [in Ukrainian].
3. Dudka T.Iu. (2021). Do problemy formuvannia kros-kulturnoi kompetentnosti maibutnikh turyzmolohiv [To the problem of formation of cross-cultural competence of future tourism specialists]. *Osvitni obrii*. № 1 (52). 101–106. [in Ukrainian].
4. Edwards R., Nikoll K. (2006). *Competence examination and reflection in the sense of professional development*. *Brytanskyi zhurnal doslidzhen osvity*. № 32. P. 115–131. [in English].
5. Zakon Ukrainy «Pro osvitu». (2019). [Law of Ukraine «On Education»]. № 38–39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. [in Ukrainian].
6. Zakon Ukrainy «Pro vishchu osvitu». (2017). [Law of Ukraine «On Education»]. № 38–39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>. [in Ukrainian].
7. Zakon Ukrainy «Pro turizm». (1995). [Law of Ukraine «On Education»]. № 37-38. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
8. Sharmakhd N., Piters Dzh., Bushati M. (2018). Continuous professional development: experiencing group reflection to analyze practice. *Yevropeyskyi zhurnal osvity*. № 53 (1). P. 58–65. [in English].

L. V. ALEKSIEIENKO-LEMOVSKA

*Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor,
Professor at the Department of Tourism and Educational Technologies,
International European University,
Kyiv, Ukraine
E-mail: al-lem17@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0001-5391-0719>*

A. A. KAPTIUROV

*Lecturer at the Department of Tourism and Educational Technologies,
International European University,
Kyiv, Ukraine
E-mail: andrkapt@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-9961-7953>*

MODELING OF THE PROCESS OF DEVELOPMENT OF SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL COMPETENCE OF TOURISM SPECIALISTS

The article identifies the specifics of the process of development of scientific and methodological competence of tourism specialists. The method of modeling is considered on the basis of concepts and scientific approaches, taking into account a number of methodical provisions. The interrelated components of the structural-functional model of the process of development of scientific and methodological competence of tourism specialists are highlighted: purpose, tasks, pedagogical conditions, principles, functions, stages, forms and methods of scientific and methodical work, criteria, indicators and levels of scientific and methodological competence. The functions of scientific and methodological competence are determined: gnostic, prognostic, organizational, communicative, reflexive. The structure of the model is presented. The levels of development of scientific and methodological competence of tourism specialists are identified. It is pointed out, that the effectiveness of the development of scientific and methodological competence of tourism specialists is ensured by introducing two groups of pedagogical conditions: organizational and personal. The content of the components of scientific and methodological competence is considered in the system of three components: scientific-theoretical, practical, personal. It is assumed that the scientific and methodological level of professional training of tourism specialists during the organization of the educational process provides continuous and systemic process of gaining personal experience and personality formation of tourism specialists, reflects the relationship of key scientific provisions on the educational process and is based on a number of scientific approaches. Emphasis is placed on the need to study the problem of training tourism specialists in the system of continuous education, due to new trends in the information society related to the accumulation of scientific knowledge and need to find effective mechanisms for their transfer and use.

Key words: scientific and methodical competence, tourism specialist, tourist activity, pedagogical conditions, modeling.